

JAPON EDEBİYATININ ZEVKİ

DONALD KEENE

VakıfBank Kültür Yayınları: 0255
Edebiyat: 057

JAPON EDEBİYATININ ZEVKİ
DONALD KEENE

Özgün Adı
The Pleasures of Japanese Literature

Türkçesi
Dr. Naoki Yamamoto
Sevde Öztürk

Proje Editörü
Halid Metin Yolcu

Editör
Prof. Dr. Ali Merthan Dündar

Kapak Görseli
Hasui Kawase
Views of Korea Supplement : Imhae Pavilion, Kyongju, Korea

Kapak ve Sayfa Uygulama
Faruk Özcan

Son Okuma
Cansu Açıkgöz

VakıfBank Kültür Yayınları
Saray Mahallesi
Dr. Adnan Büyükdenez Caddesi
No:7/A1 – Kat 13,
Ümraniye 34768 İstanbul
Telefon: 0 216 285 9571
www.vbky.com.tr - info@vbky.com.tr
Sertifika No: 40141

© Vakıf Pazarlama San. ve Tic. A.Ş., 2023

ISBN 978-625-6385-83-2

Kitabın Türkçe yayın hakları VakıfBank Kültür Yayınları'na aittir. Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak sınırlı alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir elektronik veya mekanik araçla çoğaltılamaz. Eser sahiplerinin manevi ve mali hakları saklıdır.

Copyright © 1988 Columbia University Press.

Baskı
Turkuvaz Haberleşme ve Yay. A. Ş.
Güzeltepe Mahallesi Mareşal Fevzi Çakmak Caddesi B Blok No: 29/1/1
Eyüpsultan İstanbul
Telefon: 0212 354 3000
Sertifika No: 46403

1. Baskı: Kasım 2023

JAPON
EDEBİYATININ
ZEVKİ

DONALD KEENE

TÜRKÇESİ
NAOKİ YAMAMOTO
SEVDE ÖZTÜRK

DONALD L. KEENE

1922, Amerika doğumlu Donald Keene; akademisyen, tarihçi, yazar ve Japon edebiyatı çevirmeni. 50 yılı aşkın bir süre boyunca Columbia Üniversitesi Japon Edebiyatı Bölümü'nde ders verdi. İngilizce ve Japoncada yazdığı 60'a yakın eserle Japon Kültürü çalışmalarının en önde gelen ismi olan Keene, 2011 yılında emekli olduktan sonra Japonya'ya taşınıp Japon vatandaşlığına geçti. 2019 yılında Tokyo'da hayata veda etti. Başlıca eserleri; *Modern Japanese Literature: An Anthology*, 1956, *Travelers of a Hundred Ages: The Japanese As Revealed Through 1,000 Years of Diaries*, 1989, *Seeds in the Heart: Japanese Literature from Earliest Times to the Late Sixteenth Century*, 1993.

NAOKİ YAMAMOTO

1989 yılında Japonya'nın Okayama şehrinde doğan Dr. Naoki Qayyim Yamamoto, Doshisha Üniversitesi'nde Hristiyanlık eğitimi aldı. Şu anda Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü'nde Dr. Öğretim Üyesi olarak çalışmaktadır. Osmanlı'da tasavvuf ile Asya medeniyetinde İslam tarihi ve düşüncesi üzerine ders vermektedir.

SEVDE ÖZTÜRK

1995 senesinde Tokat Niksar'da doğdu. 2018 yılında İstanbul Üniversitesi İngilizce İlahiyat Fakültesi'nden Onur öğrencisi olarak mezun oldu. 2018-2021 yılları arasında İbn Haldun Üniversitesi'nde din sosyolojisi alanında master eğitimini tamamladı. 2020 yılında danışman hocasıyla Türkiye'de Asya çalışmaları için Sakura merkezini kurdu. Şu anda İbn Haldun Üniversitesi Sosyoloji bölümünde doktora öğrencisidir.

İÇİNDEKİLER

Giriş	7
1 Japon Estetiği	15
2 Japon Şiirleri	35
3 Japon Şiirinin Kullanım Alanları	55
4 Japon Kurgusu	79
5 Japon Tiyatrosu	103
İleri Okuma Önerileri	125
Dizin	131

GİRİŞ

Elinizdeki bu kitap, beş konferans serisinin derlenmesi neticesinde ortaya çıkmıştır. Konferanslardan ilk üçü 1986 baharında New York Halk Kütüphanesi'nde, dördüncüsü aynı yıl Los Angeles'daki Kaliforniya Üniversitesi'nde ve sonuncusu 1987'de New York'taki Metropolitan Sanat Müzesi'nde verilmiştir. İlk başta Japon edebiyatı ve tiyatrosunun tüm dönemlerini ele almayı düşünürken aslında modern gelişmelerden ziyade geleneksel gelişmeler hakkında konuşmak istediğimi keşfettim. Bu nedenle, verilen konferanslardan doğan bu kitap, modern öncesi dönemlerin Japon şiiri, düz yazısı ve tiyatrosuyla ilgilidir. Bunun yanında kitapta yakın zamanlardaki gelişmelere sadece atıflarda yer verilmiştir. Konferanslar –ve bu kitap- genel bir kitleye hitap etmeyi hedeflemiş olduğundan aslında her Japonya araştırmacısınınca malum olan bilgileri de kapsamaktadır. Bu girişin ötesine geçmek isteyenler için daha detaylı çalışmaları ve İngilizceye çevrilmiş eserleri içeren bir okuma listesi ekledim.

İLLÜSTRASYONLAR HAKKINDA

İlerleyen sayfalardaki dört resimden ilki, şair Ono no Komachi'yi on sekizinci yüzyıl ressamı Minamoto no Nobuyoshi'nin *Nyobo Sanjurokunin Uta-awase* (Otuz Altı Kadın Şair, Karşılaştırılmış Şiirleriyle) adlı parşömeninde tasvir ettiği hâliyle gösterir. Metin,

şiiirlerindeki melankolik tutkunun tipik bir örneğidir: “Şimdi anlıyorum ki solan, rengi görünmeyen şey, bu dünyada yaşayan birinin kalbindeki çiçektir.” İkincisi, on yedinci yüzyıl sanatçısı Tawaraya Sotatsu’nun *Ise Masalları*’nın bir bölümü için yaptığı bir illüstrasyondur. Eser, saraydaki yaşamında hüsrana uğrayan Narihira’nın doğuya yaptığı yolculuğu tasvir eder. Narihira, yolculuğu esnasında başkente dönmekte olan bir tanıdığıyla karşılaşır ve geride bıraktığı bir kadına onunla bir mesaj iletir: “Burada, Suruga’daki Utsu Dağı’nda, ah ki seninle ne gerçekte ne de rüyalarda karşılaşırım.”

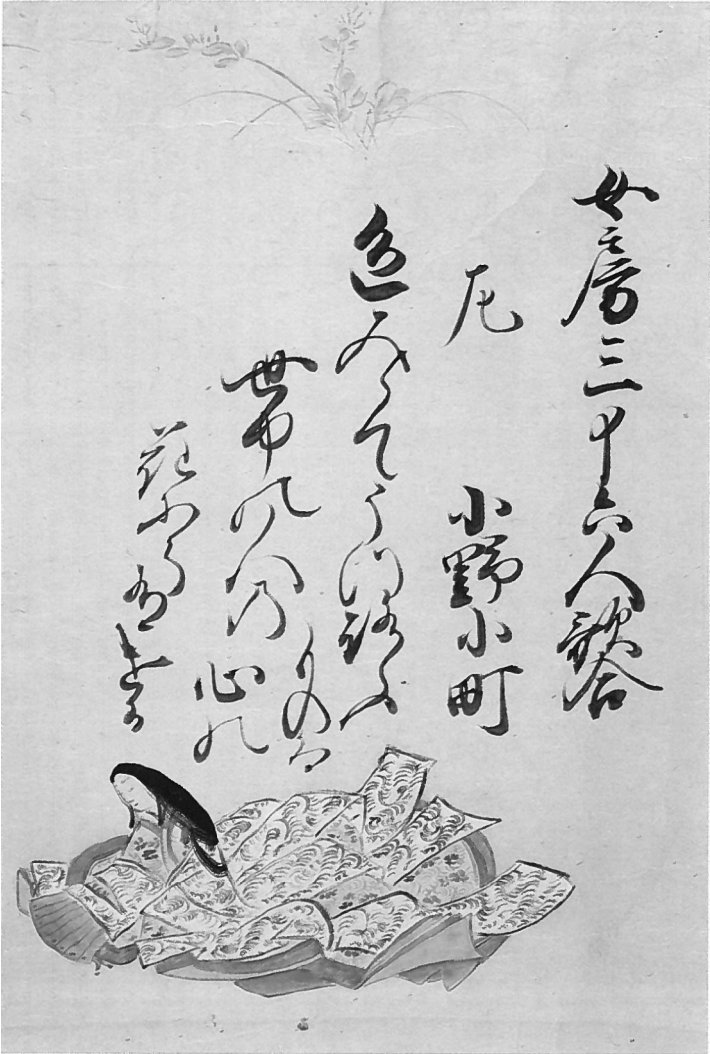
Üçüncüsü, on yedinci yüzyıl ressamı Chojiro’nun *Genji’nin Öyküsü*’ndeki Tamakazura (Mücevherli Şapka) bölümünden bir sahneyi resmettiği illüstrasyondur. Eser, Genji’nin sarayında yaşayan çeşitli hanımlara yeni yıl elbiseleri hediye etmesini tasvir eder. Sonuncusu Kawanabe Gyosai’nin (1831-1889) ilk kez 1777’de sahnelenen *Meiboku Sendai Hagi* adlı *Kabuki* oyunundan bir sahnenin eskizidir. Karmaşık olay örgüsü içinde, mülkün gerçek varisine sadık adamlar tarafından köşeye sıkıştırılan devasa bir sıçanın gerçek görüntüsü yani ağzında parşömen taşıyan sıçanın, aslında ağzında parşömen taşıyan gri giysili bir adam olduğunun ortaya çıktığı bir sahne de yer almaktadır. Seyirciler, farenin kaybolduğu kapağın diğer tarafında görünürler.

YARARLANILAN GÖRSELLER

Minamoto no Nobuyoshi’nin *Nyobo Sanjirokunun Uta-awase* görseli (on sekizinci yüzyıl ortası, Edo dönemi; el parşömeni, kağıt üzerine mürekkep, altın ve boya) Spencer’ın Koleksiyonu’nun katkılarıyla, New York Halk Kütüphanesi; Astor, Lenox ve Tilden Vakıfları.

Utsu Dağı olayının Tawaraya Sotatsu illüstrasyonu, *İse Masalları*'ndan (on yedinci yüzyıl, Edo dönemi; asılı parşömen, kağıt üzerine renkli ve altın boya) ve Chojiro illüstrasyonu *Genji'nin Öyküsü*'nün Tamakazura (Mücevherli Taç) bölümü (on altıncı yüzyıl sonu-on yedinci yüzyıl başı: asılı parşömen, kağıt üzerine boya) New York Mary ve Jackson Burke Koleksiyonu'nun katkılarıyla, New York; fotoğraflar Otto E. Nelson tarafından çekilmiştir.

Kawanabe Gyosai tarafından *Meiboku Sendai Hagi* adlı *Kabuki* oyunundan bir sahnenin eskizi (Meiji dönemi; 75.29-12 Japonca Çizim; 25.3 x 36.5 cm) Freer Sanat Galerisi'nin katkılarıyla sunulmuştur. Smithsonian Enstitüsü, Washington, D.C.

女房三十一人歌

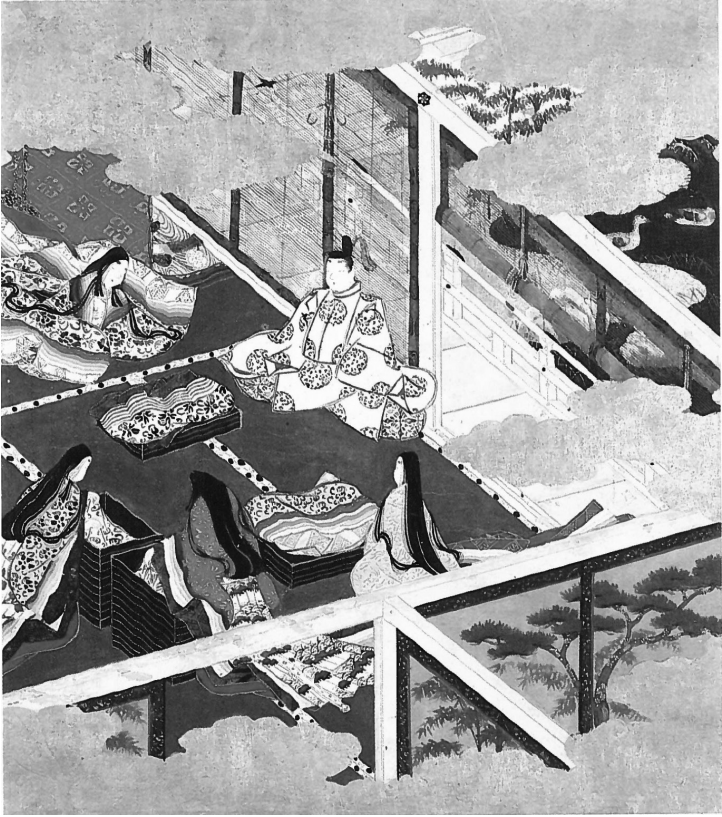
凡 小野小町

色みそくろの歌

常の心

花あけ

JAPON ESTETİĞİ

Birkaç sayfa içinde Japon estetiğinin tüm yelpazesini yerli yerince tasvir etmek bir kenara, yüzyıllar içinde evrilen Japon zevkinin temel özelliklerini ortaya koymak bile oldukça zordur. Japon kültürünün herhangi bir yönünü, belki de tüm Japon kültürünün merkezî unsuru olan Japon güzellik anlayışına değinmeden tartışmak muhtemelen daha da zor olacaktır. Japon zevkinin bazı özelliklerini, Rahip Kenko tarafından 1330-1333 yılları arasında yazılmış kısa denemelerden oluşan *Tsurezuregusa* (Aylaklık Üzerine Denemeler) adlı bir kitap üzerinden anlatmaya çalışacağım. Bu eser, Japon estetiğinin tamamını açıklamadığı gibi son altı yüz yıldaki gelişmeleri açıklamıyor olsa bile yazıldığı tarihten bu yana geçen uzun zaman aralığına ve Japon medeniyetinin özellikle son yüzyılda geçirdiği muazzam değişikliklere rağmen bugünkü Japon tercihlerini aydınlatan çok şey içerdiğine inanıyorum.

Yazar, genellikle Budist bir rahip olan Kenko adıyla bilinir. 1283'te doğduğunda adı *Urabe no Kaneyoshi* olan yazar, kalıtsal olarak Şinto rahiplerinden oluşan bir aileden geliyordu. Şinto geçmişi olan bir adamın Budist olması biraz şaşırtıcıdır, ancak Japonya'nın bu iki dini pek çok açıdan birbirine zıt olsa da Japonlar tarafından kabul görmüştür. Bugün de devam ettiği üzere genel olarak Japonlar, geçmişte bu dünyada yardım için Şinto'ya, gelecek dünyada kurtuluş için ise Budizm'e yönelmişlerdir.

Kenko, bir Şinto rahibi olarak mütevazı bir rütbeye sahip olsa da şiir yazma becerisi sayesinde saray çevrelerinde güvenli

bir yer edinmiştir. Sadece bu bile şiir yazma becerisinin saray tarafından ne kadar önemsendiğini göstermeye yeter. Saray mensupları için bu yetenek vazgeçilmez bir başarıdır. Kenko saraya bir şair olarak değil de olağanüstü şiir yeteneği olmayanlara şiir öğreten biri olarak kabul edilmiş olabilir.

Kenko 1324 yılında 41 yaşındayken, hizmet ettiği İmparator Go-Uda'nın ölümünden sonra Budist tarikatına girmiştir. “Dünyadan el etek çekme” kararı için pek çok neden öne sürülmüşse de yazılarında bunun bir umutsuzluk eylemi olduğuna dair hiçbir kanıt yoktur. Budist düşünce *Aylaklık Üzerine Denemeler*'de belirgin bir şekilde yer alır ve Kenko okuyucularını bu dünyanın “yanan evinden kaçmaya”¹ ve dine sığınmaya çağırırken onun samimiyetinden şüphe edilemez. Fakat Kenko, Orta Çağın manastırlarda yaşayan ya da münzevi olan tipik Budist rahiplerine hiç benzemez. Kenko şehirde yaşamış ve Budist doktrinine olduğu kadar dünyevi dedikodulara da aşina olmuştur. Başta her şeyin geçiciliği olmak üzere bazı Budist inançları eserlerine yansımıştır. İnsanların bu dünyada biriktirdiği malların kalıcı olmadığına da ısrar etse de daha ortodoks bir Budist rahibin yapabileceği gibi bunları nefret uyandıran süprüntüler olarak mahkûm etmemiştir. Açıkçası o, dünyayı reddetmez. Nihayetinde bu dünya yeterli değildir, ancak Kenko her zaman burada olduğumuz sürece hayatlarımızı güzellikle zenginleştirmeye çalışmamız gerektiğini söylüyor gibidir.

Aylaklık Üzerine Denemeler 243 bölümden oluşur. Bunlar sistematik bir şekilde sunulmamıştır. Bir kimsenin yazı fırçasının serbest çağrışımla yönlendirildiği yöne doğru bir konudan diğere atlamasına izin vermek, “fırçayı takip etme” denilen *zuihitsu*

1. “yanan evden kaçma” ifadesi, en eski Mahayana Budist metinlerinden biri olan “Lotus Sutra”nın üçüncü bölümünde geçer. —ed. n.

geleneğindeki herhangi bir çalışmanın doğasında vardır. Kenko eserinde tutarlı bir felsefe ortaya koymamıştır, çeşitli bölümler arasında çelişkiler bulmak kolaydır ve bazıları içerik olarak o kadar önemsizdir ki bunları eserine neden dahil ettiğini merak edebiliriz. Ancak güzellik kaygısı düşüncelerinden asla uzak olmamış ve eserin bu yönü Budist mesajından çok daha fazla Japon zevkini etkilemiştir. *Aylaklık Üzerine Denemeler*, Kenko'nun yaşadığı dönemde okuyucu kitlesi tarafından bilinmemiş, ancak on yedinci yüzyılın başında ön plana çıkarak o zamandan beri Japon klasikleri arasında en iyi bilinenlerden biri olmuştur. Kenko'nun zevkleri, çok daha eski zamanlardaki Japonların zevklerini yansıtmış ve gelecek yüzyıllar boyunca Japonların estetik tercihlerinin oluşmasına büyük katkıda bulunmuştur.

Aylaklık Üzerine Denemeler'in Kenko'nun üslubunu gösteren tipik bir bölümü 81. Bölüm'dür.

Beceriksizce fırçalanmış bir resim ya da yazıyla süslenmiş bir paravan ya da sürgülü kapı, kendi çirkinliğinden çok sahibinin zevksizliğine dair bir izlenim verir. Bir erkeğin sahip olduğu eşyaların onun aşağılık duygusuna ihanet etmesi çok sık rastlanan bir durumdur. Bir erkeğin başyapıtlardan başka hiçbir şeye sahip olmaması gerektiğini söylemiyorum. 'Evin eskiliğini göstermemesi için' kasıtlı olarak zevksiz ve çirkin bir şekilde dekore etme ya da yenilik izlenimi yaratmak için her türlü gereksiz şeyi ekleme, ancak sadece bir telaş etkisi yaratma uygulamasına atıfta bulunuyorum. Eşyalar eski görünmeli, aşırı özenli olmamalıdır; çok pahalı olmaları gerekmez, ancak kaliteleri iyi olmalıdır.

Birkaç yıl önce, Japon zevkleri üzerine bir makale yazarken, bençe özel önem taşıyan dört özellik seçtim: ima, düzensizlik, basitlik ve bozulabilirlik. Bunların Japon güzellik anlayışına yaklaş-

mak için hâlâ geçerli bir yol olduğunu düşünmekteyim, ancak her şeyi kapsamadıklarının da tamamen farkındayım. Genellemeler her zaman risklidir. Örneğin, *Noh* draması için Japonların sade, sessiz ifade ve sembolik jest tercihlerinin bir kristalizasyonu olduğu söylenirse Japonların hayattan daha büyük pozlar, ateşli konuşmalar, parlak sahne efektleri vb. ile karakterize edilen *Kabuki*'yi de neden sevdikleri nasıl açıklanabilir? Katsura Sarayı'nın temiz hatlarının bugün her yerde Japon mimarisinin özünü temsil ettiği kabul edilmiştir. Ancak 1930'larda yayınlanan yazılarda sarayın güzelliğini ilk tasvir eden bir Avrupalı'dır, ancak Japonlar yüzyıllar boyunca genellikle bu saray yerine Nikko'da yaklaşık aynı zamanlarda inşa edilip gösterişli bir şekilde dekore edilmiş sığınların anıt mezarını övmüştür.

Ayrıca, hiçbir halkın güzellik konusunda Japonlar kadar hassas olmadığından eminim, ancak bir Japon eleştirmen, Sakaguchi Ango, 1942'de şöyle yazmıştır: "Japonlar için daha rahat bir yaşam, geleneğin ya da otantik Japon görünümünün güzelliğinden daha önemlidir. Kyoto'daki tüm tapınaklar ve Nara'daki Budist heykeller tamamen yıkılsa kimse rahatsız olmaz, ama tramvaylar dursa kesinlikle rahatsız oluruz." Sakaguchi alaycı bir tavır takınmıştır, ancak yazdıklarında ufak bir gerçeklik payından daha fazlası vardır. Doğrusu 1942'de, Japonların kültürlerinin manevi üstünlüğünü başka türlü iddia ettikleri bir dönemde bu tür fikirleri yayınlamak biraz cesaret işidir. Şimdi, bu uyarıları akılda tutup özellikle Kenko'nun *Aylaklık Üzerine Denemeler*'indeki görüşlerine atıfta bulunarak, yukarıda belirttiğim Japon zevkinin dört yönünü tartışmak istiyorum.